

NA VELIKOSTI OPRAVDU ZÁLEŽÍ

70mm film včera a dnes

Před více než padesáti lety se v domácnostech objevila kouzelná skříňka, které říkáme televize. A déle než padesát let se kinematografie snaží s touto konkurencí bojovat.

Z obrazu omezeného přijímačem nezískáme iluzi skutečnosti, jen rychlou informaci bez prostorových hranic. Filmový průmysl se proto zaměřil na kvalitu rozlišení a velikost obrazu, jež měly zvýšit divákův pocit účasti na sledovaném výjevu. Cinerama (1952) předvedla obraz snímáný speciální kamerou se třemi objektivy na tři 35mm pásy a promítaný třemi projektory na hluboce zakřivené plátno (poměr stran obrazu byl 1:2,61). Jen málo filmů bylo vytvořeno na Cineramě, mj. propagační snímek *To je Cinerama* (1952), reportáž *Sedm divů světa* (1955) a třídílná epopoj *Jak byl dobyt Divoký Západ* (1962).

Jako technicky i finančně méně náročnou variantu širokoúhlého obrazu vyvinula společnost 20th Century-Fox systém CinemaScope (1953), jenž využívá anamorfotické optiky (obraz 1:2,55 resp. 1:2,35 je na pásu 35 mm fixován v komprimované podobě a při promítání se do adekvátní šíře upraví pomocí předsádky). Anamorfotické systémy vystupující pod různými názvy (Tohoscope, Agascope, Sovscope atd.) doznaly v průběhu šedesátých let značného rozšíření a k jejich projekci je po celém světě vybavena většina kin. K projekci původně cinemascopických filmů v kinech zařízených pouze na užší formát se vydávaly kopie, v nichž byla okénka klasického pásu 35 či 16 mm upravena maskováním na redukovaný poměr 1:1,85 nebo 1:1,66; tyto formáty později do značné míry nahradily akademický formát 1:1,37.

Firma Paramount konkurovala CinemaScopu systémem VistaVision (1954), jenž byl snímán kamerou, v níž se pás pohybuje ve vodorovném směru a ve vybraných kinech tak byl i promítán (poměr stran 1:1,66 nebo 1:1,85). Na VistaVision byly natočeny např. snímky *Bílé Vánoce* (1954), *Desatero přikázání* (1956) a také několik filmů Alfreda Hitchcocka, mj. *Vertigo* (1958) a *Na sever Severozápadní linkou* (1959). Poté, co se na trhu objevil vysoce citlivý Eastmancolor, schopný odstranit nedostatky spojené se zředěním anamorfického obrazu, se VistaVision na počátku šedesátých let přestal používat.

Všechny tyto novinky zastínil Michael Todd (1909-1958), jeden z iniciátorů Cineramy, když na trh uvedl systém Todd-AO (1955), umožňující promítat na zakřivené plátno pás široký 70 mm (šířka obrazu je 65 mm, zbytek připadá na šest zvukových stop, poměr stran byl 1:2,2, rychlost posuvu 30 obr./sec namísto standardních 24) a nechal na něm vyrobit muzikál *Oklahoma!* (1955) a *Cestu kolem světa za 80 dní* (1956). Později byly na tomto formátu natočeny např. filmy *Kleopatra* (1963), *Báječní muži na létajících strojích* (1965), *Ve službách papeže* (1965), *Hello, Dolly!* (1968) či *Baraka* (1992). Evropskou obdobou Todd-AO byla *Superpanorama 70* (*Létající Clipper*, *Old Shatterhand*, *Nebe nad Holandskem*, *Černý tulipán*),

sovětská kopie téhož systému nesla jméno Sovscope 70, východoněmeckou variantou byla DEFA 70.

Konkurenční systém Super Panavision 70 využíval anamorfických objektivů (výsledný poměr je 1:2,76) a vznikly na něm například *West Side Story* (1960), *My Fair Lady* (1964), *Grand Prix* (1966), *MacKennovo zlato* (1967) a *2001: Vesmírná odysea* (1968). Taktéž anamorfickým systémem Ultra Panavision 70 byly realizovány velkofilmy *Ben Hur* (1959), *Vzpouora na lodi Bounty* (1962), *To je ale bláznivý svět* (1963) a *Bitva v Ardenách* (1966). Technirama kombinovala horizontální posuv 35 mm pásu à la VistaVision s anamorfickými objektivy; dekomprimací obrazu do šíře 70 mm vznikla Super Technirama 70. Systém byl použit například při realizaci filmů *Spartakus* (1960), *Černý trikot* (1961) a *Cid* (1961).

Pro distribuci 70mm velkofilmů se v USA využívala strategie tzv. roadshowingu: v určitém teritoriu se film po vzoru broadwayských muzikálových scén hrál po řadu měsíců v jediném biografu vybaveném příslušnou technikou, denně se konala jen dvě až tři představení, drahé vstupenky se prodávaly dlouho dopředu, na představení se jezdilo z velké dálky. Divadlu se blížila i struktura představení: sedmdesátimilimetrové filmy byly často dvoudílné, a než se na začátku či po přestávce rozhrmula opona, diváci si v setmělém sále vyslechli dlouhou hudební předehru. Na počátku ve Spojených státech fungovalo jen asi šedesát 70mm kin. Avšak o deset let později již filmy snímané na 70mm pás nestačily uspokojovat rostoucí poptávku; do tohoto formátu se proto začaly zvětšovat i filmy natočené původně na CinemaScopu (*Becket* – 1964, *Vetřelec* – 1979, *Amadeus* – 1984) či na 35mm formátu v poměru 1:1,85 (*E. T. – mimozemšťan* – 1982). O tom, na jakém formátu bude film pro distribuci vydán, mohli tak producenti rozhodovat až po jeho dokončení.

Ze socialistických kinematografií našla „sedmdesátka“ největší uplatnění v Sovětském svazu, kde bylo v „širokoformátové“ verzi vydáváno několik titulů ročně (válečné epeje jako *Osvobození*, adaptace literární klasiky, pohádky i filmy ze současnosti), dále v NDR (*Goya*), v Polsku (*Potopa*), ojedinele v Maďarsku (*Sny lásky*) a v Jugoslávii (*Bitva na Neretvě*, *Valtr brání Sarajevo*). V Československu se po dvou krátkometrážních dokumentech objevil první domácí celovečerní hraný snímek na 70mm až v létě 1974 (*Vysoká modrá zeď*), šlo však jen o zvětšeninu z 35 mm, stejně jako v případě *Osvobození Prahy*. Dalšími domácími „sedmdesátkami“ byly koprodukční epeje *Jurije Ozerova Vojáci svobody* a *Boj o Moskvu*.

S formátem 70 mm se také pracovalo ve Velké Británii, Francii, SRN a Španělsku.

Soumrak „sedmdesátky“ začíná v sedmdesátých letech. Jen nemnohé filmy se v té době ještě na Západě natáčely systémem Todd-AO; většina uváděných 70mm kopií pocházela ze zvětšeného anamorfického obrazu typu CinemaScope. Rozlišovací kapacita běžného 35mm filmu se natolik zlepšila, že při kvalitní projekci na velké plátno byl rozdíl mezi oběma formáty pro divácký vjem stále méně podstatný. Systém Dolby Stereo (1974) zbavil exkluzivitu šestikanálový stereofonní zvuk, s jakým se divák do té doby mohl setkávat jen v 70mm kinech. Mnohé velké sály byly rozděleny a přebudovány na multikina, s jejichž expanzí se změnila i

distribuční strategie a divácké návyky: roadshowing (uvádění jediného titulu v jediném biografu po mnoho měsíců) byl nahrazen rychlou exploatací, premiérou filmu v celém státě (či dokonce na celém světě) v mnoha kinech a v jediný den. Více než na konkrétní dílo je dnes divák lákán k návštěvě celého zábavně-nákupečního střediska, jehož je multiplex součástí.

V Československu byla pravidelná projekce 70mm zavedena od roku 1965. Jako první byl zde na „panoramatickém“ formátu uveden do distribuce sovětský film *Optimistická tragédie*. Strategie roadshowingu se uplatnila i u nás: západoněmecký cestopisný snímek *Létající Clipper – Pod bílými plachtami* se s v brněnském kině *Jadran* hrál s menšími pauzami od května 1965 do ledna následujícího roku přerušen v listopadu na dva týdny sovětskou operetou *Dvorní zpěvačka* a v prosinci doplněný francouzským baletním snímkem *Černý trikot*. Následoval *Old Shatterhand* (od konce ledna do července 1966), *Becket* (14 týdnů), první a druhý díl *Bondarčukovy Vojny a míru* (šest a čtyři týdny), v roce 1967 pak *To je ale bláznivý svět* (2 měsíce), *Černý tulipán* (čtyři týdny), poté *Kleopatra* (9 měsíců). Po třech měsících dostaly *My Fair Lady* (poprvé na jaře 1968 a znovu pak o dva roky později), *Báječní muži na létajících strojích*, *Bitva v Ardenách* a *Grand Prix*. Od roku 1969 přibýlo na sedmdesátce více komorních, divácky náročnějších snímků a jejich obrat se zrychlil: vedle velkofilmů *Spartakus*, *Cid* či *Ve službách papeže*, uváděných vždy dva měsíce, se jiné tituly udržely v *Jadranu* tři až pět týdnů (*Král Artuš* a jeho družina, *Daleko od hlučícího davu*, *2001: vesmírná odysea*, *Podzim Cheyennů*). Návštěvníci širokoúhlých kin si na cinemascopickou verzi 70mm hitů museli zpravidla několik let počkat a některých se nedočkali vůbec. Celkem bylo v Česku vybaveno 70mm technikou přes padesát kin, z toho třetina letních. Nedostatek diváckých hitů distribuovaných na tomto formátu však v 70. a 80. letech vedl k tomu, že se v nich po většinu roku hrály běžné 35mm kopie. Jako poslední film na sedmdesátce byl u nás roku 1992 uveden *Total Recall*. Asociace filmových klubů uspořádala počátkem devadesátých let v kině *Panorama* v Kyjově s pomocí Slovenského filmového ústavu první „nostalgický“ seminář 70mm filmů a do téhož kina se po letech na film *2001: vesmírná odysea* vypravili vláčkem z Uherského Hradiště účastníci Letní filmové školy.

Dnešní situace je dávné slávě „sedmdesátky“ vzdálena. I když ve světě stále existují biografy schopné tento formát přehrát, i když je občas některé klasické dílo na 70mm pás nákladně restaurováno (*Vertigo*, *Playtime*), a dokonce na tomto formátu čas od času vznikne nový film (*Hamlet* Kennetha Branagha), jde o raritní záležitost několika stovek nadšenců.

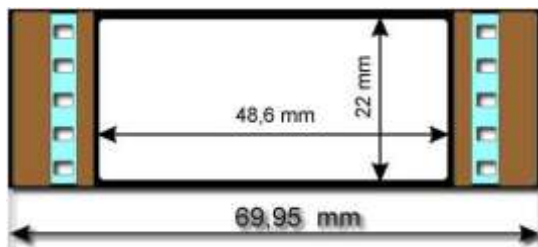
Seminářem 70mm filmů v Krnově se k nim chceme připojit.

Jakub Klíma

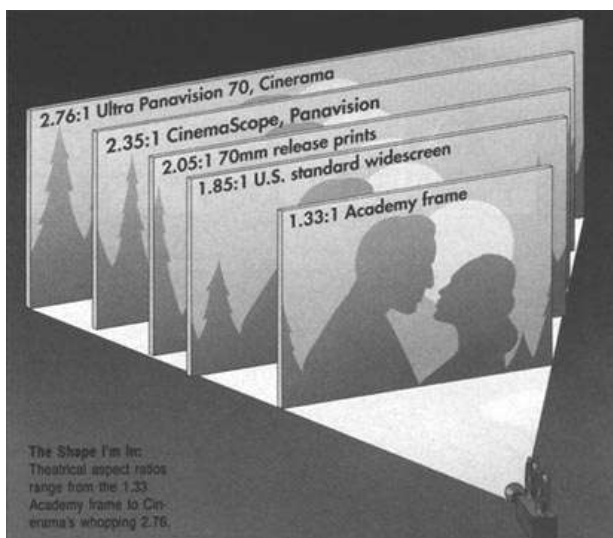
PhDr. Jaromír Blažejovský

Ústav filmu a audiovizuální kultury Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Jak široký je 70mm film?

Vně perforačních otvorů jsou na každé straně naneseny 2 magnetické zvukové stopy. Další dvě magnetické stopy jsou umístěny podél vnitřních stran perforačních řad.

První 70mm film se v krnovském kině promítal 23. května 1969 a byli to Bájční muži na létajících strojích, největším kasovním trhákem byl pro krnovské kinaře Motýlek, který vyprodal za týden 14 představení. V krnovském kině sedmdesátkám „odzvonilo“ v roce 1992, kdy byla nepřekonatelná kvalita obrazu nahrazena zvýšenou kvalitou zvuku ve formě digitálního záznamu.